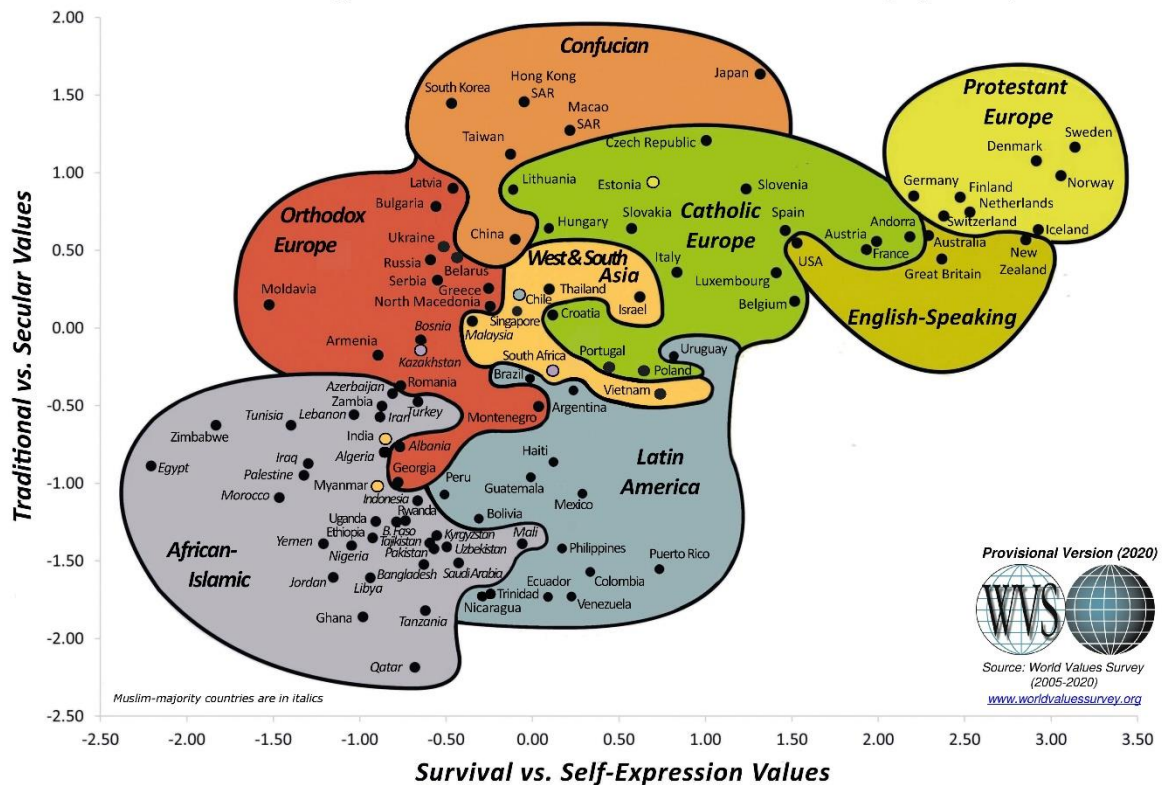


Світові цінності: альтернативна географія

В статті розглянуто результати Сьомої хвилі Світового дослідження цінностей, переваги і недоліки використаної методики. Проаналізовано досліджені та недосліджені індикатори. Зроблено висновки щодо ролі таких досліджень.

The Inglehart-Welzel World Cultural Map (2020)



В сучасному світі, що характеризується складними процесами соціальних трансформацій, кризовими процесами і конфліктами, будь-яка інформація може стати якщо не зброєю, то об'єктом політичних маніпуляцій. Повною мірою це стосується даних і результатів досліджень в галузі соціальних наук, що вони вже давно стали заручниками політиків. Варто згадати лише перетворення соціологічних служб на інструменти вимірювання електоральних настроїв та рейтингів політичних партій.

Водночас, наявний в сучасних соціальних науках, зокрема, в соціальній психології, соціології і антропології, дослідницький інструментарій, комплекс методик і підходів, дозволяє дійти адекватного розуміння важливих соціальних процесів, виробити важливі рішення в галузі безпеки, політичного управління та економіки. Для цього варто не повторювати нав'язані кліше і не захоплюватися яскравими картинками, а уважніше придивитися до результатів досліджень і спробувати розібратися в підходах і методиках, використаних експертами.

Одним з таких досліджень є «Світове дослідження цінностей» 2020 року – великий дослідницький проект на 290 запитань, які дозволяють опитати громадян різних країн світу щодо культурних цінностей. Цікавим є зрозуміти, яким інструментарієм користувалися дослідники і що ми знаємо про цінності українців в контексті цього дослідження.

Запропонований авторами дослідження універсалістський підхід дозволяє співставити країни, в яких проводиться дослідження цінностей у доказовий спосіб, замість підходів, що спираються виключно на ідеологію, або обмежений набір економічних показників. Мають значення не лише процеси, що об'єктивно відбуваються в країні, але і суб'єктивне ставлення громадян до цих процесів. Що є суспільно важливим і вартим захисту, а що – другорядним та соціально невидимим. В наративах можна зустріти взаємовиключні або взаємно безвідносні версії, що наші спільні цінності являють собою. Рамки наукового дискурсу цінностей є очевидно вузькими, оскільки мають спиратись на дані польових досліджень.

Універсалістська оптика показує цікаву картину світу, яку важко побачити в інший спосіб. Але, чим загальніша ця картина, тим більший ризик втратити важливі локальні нюанси.

Цей текст являє собою розширену версію інтерв'ю, яке дав автор для Українського Радіо¹ (Пушкар, Славинська 2020). В ньому розглянуто результати Сьомої хвили Світового дослідження цінностей, переваги і недоліки методики.

Що таке світове дослідження цінностей?

Це продукт діяльності розгалуженої міжнародної мережі, яка спирається в своїй практиці на теорію Роналда Інглхарт². Ця теорія в своїй основі є універсалістською, тобто розглядає переважно те, що є спільним для всього людства. За Інглхартом, базовий розподіл цінностей є двовимірним. Вони розподіляються за двома осями

- Традиційні – секулярні та
- Вживання – самовираження.

Інглхарт практично ставить знак рівності між традицією та релігійністю; а також секулярністю і раціональністю. В першому наближенні це вірно. Але є ряд нюансів, до яких ми повернемося пізніше.

Під *вживанням* мається на увазі життя в умовах об'єктивної бідності за критеріями ООН та відповідний йому ціннісні орієнтації. Базові матеріальні потреби поступово вдовольняються; тоді люди поступово переходять до цінностей досягнення, демонстрації свого статусу та статків. Про самовираження йдеться, коли бідність як відсутність необхідного людині не загрожує, споживчий кошик повний, чи навіть трохи переповнений. Тоді можна замислитись про високі матерії, та присвятити частину свого часу зайняттям, які вдовольняють особисті схильності. Навіть якщо вони не оплачуються. Спрощено, вважається, що спільноти, які дотримуються релігійної традиції і переймаються вживанням, тільки вступають в добу модерну. А спільноти, які в більшості перейшли до секулярного світогляду і взяли до самовираження, є постмодерновими. Також можливий варіант, коли премодерн, модерн і постмодерн в різних пропорціях співіснують в межах одної країни.

¹ Запис програми доступний на Пушкар, В., Славинська, І. (2020) Інтерв'ю в програмі Права людини - понад усе. Українське радіо, Перший канал Retrieved from schedule.nrcu.gov.ua/schedule/play-archive.html?periodItemID=2675610.

² Див. Inglehart, R. (1997) *Modernization and Postmodernization*, Princeton University Press, 1997.

Дослідження ведеться методом довгої анкети. Вибірка – загально демографічна, репрезентативна для дорослого населення країни. Ми розглядаємо переважно результати Сьомої хвилі дослідження, українську складову якого провели в 2020 році. А також їх порівняння з результатами Шостої хвилі, 2011 рік. До уваги береться національний звіт агенції³, та матеріали з сайту міжнародного дослідницького консорціуму⁴.

Що нового знайшли дослідники в Україні в 2020 році?

Якщо зовсім коротко, країна дистанціюється від колишнього імперського центра. Аргументів на користь нашої належності до пост-совітства стає все менше. З'являється розуміння власної унікальності, але водночас схожості з сусідами на Заході, наявності спільних з ними інтересів. Це кластер Східної Європи, або ж цивілізація Інтермаріуму, що пролягає від Чорного до Балтійського моря.

Ці процеси стали помітними на макрорівні досить давно. Зокрема, РФ і Беларусь прийшли від електоральної демократії до авторитаризму. Україна зберегла електоральну демократію, хоча їй це коштувало великих зусиль, включно з людськими життями. Але існувала певна інерція в дослідницьких практиках. Західні університети мали центри досліджень СРСР, які було переважно перетворено на центри досліджень постсовітства. Кремленологи і советологи, які спеціалізувались на елітах, і рідко виїздили далі центру м. Москва без супроводу, виявились виконуючими обов'язки експертів щодо ситуації в Україні, Грузії або Таджикистані. Відповідно до їх початкової гіпотези, всі колишні республіки схожі з Росією. Якщо вони керовані звідти у постколоніальний спосіб, це нормальний стан справ. Однак тоді не зрозуміло, чому українці намагаються змінити постколоніальну ситуацію, чому рухаємось у різних з колишньою метрополією напрямках, і навіть змушені вести військові дії у відповідь на збройну агресію РФ. Можливо, на часі переглянути ці теорії, та відмовитись від словосполучення постсовітський простір (post-Soviet space) як застарілого.

Патріотизм і націоналізм

Основна одиниця, якою структуровано сучасне людство, це національна держава. Як доведено Ернстом Гелнером⁵, більшість держав мають націоналістичні складові в своїй ідеології. Організації Об'єднаних Націй не закидають просування націоналізму, оскільки цінність нації є практично універсальною. У випадку з етнічною більшістю, що становить 90%+, держава необхідно має спиратись на цю саму етнічну більшість, зокрема підтримувати її культурні права, при тому не допускаючи порушення прав меншин. Водночас ми спостерігаємо локальне зменшення впливу націоналізму старого, бездержавного типу. На зміну йому приходять спільний для громадян патріотизм, який включає меншини та корінні народи. Паспорт України певний час із точки зору свободи пересування та підтримки прав українців за кордоном був практично вовчим квитком. Але поступово ми отримали безвіз з країнами ЄС та багатьма іншими, нові можливості для подорожей і працевлаштування. Отже, змінилось і ставлення до громадянства

³ В нашому випадку це Info Sapiens (2020) *Результати сьомої хвилі Світового дослідження цінностей в Україні* Retrieved from <https://sapiens.com.ua/en/publication-single-page?id=140>.

⁴ Як це описано в Haerpfer, C., Inglehart, R., Moreno, A., Welzel, C., Kizilova, K., Diez-Medrano J., M. Lagos, P. Norris, E. Ponarin & B. Puranen et al. (eds.). 2020. *World Values Survey: Round Seven - Country-Pooled Datafile*. Madrid, Spain & Vienna, Austria: JD Systems Institute & WVSA Secretariat. doi.org/10.14281/18241.1.

⁵ В роботі Gellner, E. (1997) *Nationalism*. London: Weidenfeld and Nicolson.

Ринкова орієнтованість і патерналізм

В Україні постала частково вільна економіка, і відповідно зменшився патерналізм. Люди менше сподіваються на державу. Для порівняння варто пригадати дослідження початку 90-х. Коли наші соціологи хапались за голову – як же можна будувати капіталізм, якщо в нас всього 5% прихильників ринкової економіки? Але з цих 5% дехто став відповідальним власником, почав створювати приватний сектор економіки та відповідні робочі місця. Парадоксально, коли важливість вільного ринку розуміють 40-45%, дехто з дослідників лишається песимістичним щодо подальших ринкових реформ.

Люди бачать, що ті, хто сам проявляє економічну ініціативу, в середньому живуть краще, ніж ті, хто пристосувався до сталих харчових ланцюгів від держави. Один раз вчителям пообіцяли євро доларів на місяць, вони проголосували за обіцяльника, а 4000 досі нема. Наступного разу вже не повірять. Негативне ставлення до підприємців, особливо великого бізнесу, частково зберігається. При тому можна переконатись, що чесними способами заробляє більше людей, ніж займаються якимось шахрайством. Раціональна ринкова поведінка має позитивне підкріплення...

Повертаючись до цінностей досягнення, як їх розумів Інглхарт. Новий багатий каже: У мене будинок 500 квадратів, 5 автомобілів на сім'ю, а чого досяг ти? Найбагатші суспільства, такі як Данія чи Нідерланди, починають ставитись байдуже до демонстрації заможності. Правдиво багаті люди більше дбають про власний комфорт, ніж про враження, яке вони справляють на сторонніх. Це одна з ознак переходу до цінностей самореалізації. Замислитись про те, що ви можете зробити унікального. Почати використовувати гроші як інструмент для правильних справ, а не як засіб накопичити ще більше умовно статусного мотлоху, як на знаменитих дачах Януковича чи Пшонки.

Релігія і квазірелігія

Українці стали більш релігійними, і навіть релігійними демонстративно. Це нова соціальна бажаність – говорити про себе як віруючу людину. 35-40 років тому треба було мати певну хоробрість, щоб назвати себе християнином, мусульманином чи іудеєм. Тепер така хоробрість скоріше потрібна атеїстам.

Однак лише частина атеїстів має правдиво раціональні погляди. Дехто з них знову готовий заряджати воду від телевізора, звертатись за порадами до екстрасенсів, астрологів та інших хіромантів. Марновірство має багато недоліків порівняно із організованою релігією. Повертаючись до протиставлення релігійного-традиційного із раціонально-секулярним, ряд спільнот, які відмовились від традиції, прийшов до державних квазірелігійних культів на взірць марксизму-ленінізму. Ідеологія тримається на догматах, публічно сперечатись з якими небезпечно.

Також варто зауважити, що не всі релігії однаково догматичні або репресивні. Деякі з них заохочують розвиток логічного мислення та інтуїції, дозволяють віруючим певну самостійність у тлумаченні канонічних текстів; щодо цього можуть співіснувати різні погляди навіть в межах одної конфесії. В СРСР знання про релігію були несистематичними та викривленими. Частина наративів походила від державної пропаганди. В нові часи визначення себе як релігійної людини дійсно стає вільним вибором, і починає більше підкріплюватись практиками. Це стосується і великих конфесій, і міноритарних. Віруючі вдовольняють свою потребу в ірраціональному у безпечний для соціума спосіб.

Однак разом із збільшенням різноманіття в Україні починають діяти деструктивні культури, як міжнародні, так і сконструйовані локально. Попри сумний досвід, який ми маємо починаючи від Білого Братства, в законодавстві досі бракує визначення деструктивного культуру, та санкцій організаторам за протиправну діяльність. Як приклад можна навести культ Аллат Ра, структурно подібний до Білого Братства, діяльність якого поширилась навіть на середні школи. А особа, пов'язана з цим культом, висувалась кандидаткою на міського голову Києва.

Традиція і гендерна рівність

Загалом ми рухаємось до більшого схвалення гендерної рівності. Але є групи, де уявлення про рівність викликає спротив. При тому частково вони накладаються нам ззовні. В Україні не було аналога книги XVI сторіччя Домострой, яка визначала порядки в сім'ях купців, міщан і навіть частини дворянства Московії. Для України старих часів була характерною відносна гендерна рівність. Ситуативно, жінка могла бути в сім'ї головною за чоловіка.

Повертаючись до сучасності. В нас є відносно багато пар, де жінка є більш економічно активною і має вищі заробітки, а чоловік переважно веде домашнє господарство. Можна спокійно ставитись до цієї ситуації в сім'ї, або ж нервувати з цього приводу. Виникає парадоксальна ситуація, коли чоловік працюючої жінки просто лежить на дивані з пляшкою пива, але все одно вважає себе головним. Бо так сказали по телевізору, чи написали в інтернеті, чи в його сім'ї батько був головним. Соціальний паразитизм є злом, незалежно від того, паразитує чоловік, чи жінка, чи вони разом паразитують на комусь третьому.

Отже, твердження про жорсткий зв'язок української традиції з патріархатом, є дещо перебільшеними. Проблема гендерної нерівності існує; але при тому її часто висвітлюють упереджено та безвідносно до соціальної реальності. Конструювання ненависті до всіх чоловіків без розбору не є адекватною відповіддю на приниження, яких зазнають окремі жінки від окремих чоловіків. Чоловік може виявитись і агресором, і жертвою, і навіть займатись врегулюванням чужих конфліктів, що виникають на ґрунті гендерних забобонів.

Довіра до людей та інституцій

Одна з причин падіння довіри до інституцій в тому, що людей штучно скандалізують. Скандалізація відбувається з незначних питань, безвідносно до реальних проблем. Хтось повісив відеозапис мікропригоди на медійну платформу, чим зробив публікуму нерви на рівному місці. Раніше через незначні побутові події напружувалась пара десятків їх учасників та свідків, тепер, дякуючи ТБ і новим медіям, вони можуть набрати пару мільйонів переглядів і напружити більшість тих, хто бачив.

Але причини недовіри можуть бути також раціональними та похідними від соціальної реальності. Якщо посадовці не вміють публічно вимовити пару зв'язних речень, виникають сумніви в їх компетентності. Якщо в людей знижуються доходи та купівельна спроможність, це раціональна причина до невдоволеності діями чи бездіяльністю державних органів. Коли намагаються регулювати те, що добре саморегулюється. А важливі проблеми, які дійсно потребують державного втручання, взагалі ігнорують.

Типовий для України патерн довіри – вірити своїй сім'ї; при тому очевидно мається на увазі мала, нуклеарна сім'я. Про друзів чи сусідів, яким можна вірити, говорить лише частина респондентів. Випадковим, раніше незнайомим людям, довіряє явна меншість. Що свідчить про низький рівень соціального капіталу, і потребу в додаткових зусиллях із налагодження довіри, щоб здійснити звичайну, просту транзакцію. Частина респондентів не довіряє взагалі

нікому; фактично, вони є атомізованими. Такі люди, як правило, страждають від самотності; попри надмірно критичну налаштованість до довколишнього світу, вони часто стають жертвами маніпуляторів і шахраїв, які вміють грамотно працювати саме із самотніми, долати їх захисні реакції та зловживати довірою.

Ксенофобія і толерантність

Порівняно з іншими спільнотами, українці не є якимись особливими ксенофобами. Але також їм важко приписати особливу толерантність. Порівняно з попередньою хвилею дослідження, більше толерують наркозалежних та ЛГБТ. Ймовірна причина – зміна практик зловживання речовинами. Стало менше осіб, що руйнують себе в очевидний для оточуючих спосіб, і через наркотичну залежність поводять себе явно антисоціально. В кількісному вимірі зловживання алкоголем трапляється в Україні значно частіше; на відміну від пияцтва звичайного побутового, яке в нас досі вважається нормальним, алкоголізм теж толерують не всі.

Знизилась толерантність до мігрантів, іноземців та іновірців. Причиною є частково власний негативний досвід взаємодії з мігрантами, частково забобони. Співвідношення забобонів, популярних антиміграційних наративів та актуальних проблем взаємодії з іноземними громадянами методами WVS не розкривається та потребує окремого дослідження. Наприклад, поширений наратив, що в Україну їдуть переважно бідні іноземці, заробітчани, які погано адаптуються до локальних звичаїв. Але також є інші іноземці, достатньо заможні і достатньо адаптовані до культури, щоб вести власний бізнес.

В історії України не було періоду, коли всі місцеві жителі належали до одної конфесії. Досвід мирного співжиття віруючих, взаємного визнання прав інших громад, був значно довшим, ніж періоди релігійних конфліктів. Можливим джерелом напруженості є діяльність деструктивних культів, або спроби прозелітизму (навернення в свою віру) з боку ряду конфесій, чия діяльність має законний характер. До кого з нас в двері жодного разу не постукались Свідки Ієгови? Чинником негативного ставлення також може слугувати надмірна політична активність релігійних громад, або їх непопулярна позиція щодо ряду питань світського характеру. Наприклад, ставлення УПЦ (МП) до російської агресії. Питання, які саме конфесії найменше толерують українці, в дослідженні не розкрито; було б корисно дослідити його глибше.

Діти, якими їх (не) хочуть бачити українці

Дослідження розглядає риси, які батьки та інші дорослі вважають за потрібне виховувати у дітей. Якщо їхні педагогічні зусилля призведуть до повного успіху, картина вийде контраверсійна.

Вважають важливими якостями часто:

- здатність до важкої роботи – 72%
- відповідальність – 63%
- гарні манери – 55%

Вважають важливими дещо рідше:

- толерантність і повага до інших – 48%
- рішучість і наполегливість – 45%
- ощадливість щодо грошей та речей – 39%
- незалежність – 35%

- слухняність – 33%

Вважають важливими зрідка, переймаються вихованням таких рис як

- відсутність егоїзму, альтруїзм – 16%
- релігійність – 15%
- уява – 12%

Отже, цілком можливо, що українці майбутнього у більшості будуть наполегливими, відповідальними і ввічливими. При тому дещо зацикленими на собі, не релігійними, та практично позбавленими уяви. Однак відповідно до теорії З. Фрейда, старші досягають бажаного у вихованні лише частково; на заваді стає комплекс Едіпа в чоловіків, та його жіночий відповідник – комплекс Електри. Якщо ви сумніваєтесь в методах психоаналізу, уважно подивіться на своїх ровесників. Чи вони живуть у повній відповідності до очікувань своїх батьків, чи є ряд нюансів, де соціальна реальність з цими очікуваннями розходиться?

Власне, альтернативна географія

Мало що настільки помічне для популяризації дослідження, як інфографіка. І мало що настільки сприяє його поверхневій інтерпретації. Побачив кольорову картинку – ура, зрозумів – не став розбиратись далі, і задавати зайвих питань. Світ ділиться на 8 цивілізацій, позначених кольорами. Якщо при тому, наприклад, Казахстан потрапив до православної Європи, тим гірше для Казахстану. Індія, що знаходиться поруч з Албанією в ісламській Африці, це теж досить сміливий висновок. Зате вона тепер не знаходиться поруч з Польщею, як це було за результатами попередньої хвилі.

Якщо уважно подивитись на нову альтернативну мапу світу від WVS, намальовану за двома вимірами (традиційність-секулярність) та (виживання-самовираження), Україна потрапляє в один невеликий кластер з Білоруссю, РФ і Сербією. Якщо ж розглянути трохи ширший кластер, ми знаходимось на однаковій відстані від Греції, Китаю і Латвії. Латвія у порівнянні більш секулярна, Греція традиційніша, а Китай ближчий до цінностей самовираження. При тому Китай знаходиться на цій альтернативній мапі світу між Україною і Угорщиною. Якщо ви колись бачили китайця і угорця наживо, і пробували з ними спілкуватись, прийміть цей висновок спокійно. Для того досить додати до альтернативної географії альтернативну історію. Щось із цікавих дослідів Гумільова про народ хунну.

Чи не ставить ця репрезентація під сумнів методіку дослідження? Яюсь мірою – ставить. У більшості відомих випадків кластерний аналіз за двома вимірами виходить недостатньо точним. Країни, або інші об'єкти, які виявляються близькими за двома вимірами, можуть розходитись за третім та четвертим. Або навпаки, відносно далекі виявляються ближчими. Зокрема, було б цікаво перевірити дані на предмет часткового співпадіння результатів України з Румунією, Грецією і Польщею. Чи не вийде з того ще одна альтернативна мапа, відповідно до якої Україну скоріше приймуть в НАТО і ЄС?

Співставлення WVS з локальними дослідженнями

Дослідження цінностей проводяться не лише за методикою WVS. Зокрема, питання, які стосуються ціннісних орієнтацій, задавались автором в іншому контексті, локальному та

високо конфліктному⁶. Винятково важливою для українців реалізованою цінністю виявилась індивідуальна свобода. Тобто – свобода в нас є, і ми готові її захищати. Свобода стабільно знаходилась на 1-2-3 місці серед актуальних цінностей українців в дослідженнях за методикою Рокіча, приблизно від 2000 року, іноді поступаючись сімейному щастю та здоров'ю. Важливими нереалізованими цінностями, за які ще доведеться поборотись, є професіоналізм, відповідальність за свої вчинки, та довіра у ділових стосунках.

То як же вийшло, що спільноті, яка настільки цінує професіоналізм та відповідальність, вдалось демократично обрати дилетантів, які хронічно уникають відповідальності за свої вчинки? Дякуємо за це медіям, новим і старим. А також технологам, які вміють продати свій політичний продукт попри його сумнівну якість. Також візьмемо до уваги, що людям не завжди властиво діяти раціонально та послідовно; ми можемо спостерігати багато протилежний прикладів, коли практично спостережувана поведінка суперечить декларованим цінностям. Напевне існує деякий слабкий зв'язок між цінностями та поведінкою. Інакше важко зрозуміти, для чого взагалі говорити про цінності. Але математично все значно складніше, ніж пряма залежність типу (сказав => зробив).

І знову про альтернативну географію

Можливо, існує конфлікт інтересів серед осіб, зацікавлених у збереженні постколоніальних порядків на території колишніх республік СРСР? Тому деякі результати досліджень та висновки стають очевидними ще до того, як починається інтерпретація даних польових досліджень. Відповідь відома, досить заглянути на останні сторінки підручника, а після того записати послідовність дій, які до неї приводять. Додавання чи множення? Миття чи катання?

Дослідницька мережа має 4 регіональних хаби, один з яких зветься Постсовітська Євразія. Тобто в цій самій Постсовітській Євразії напевне існують якісь спільні підходи до євразійського постсовітства. Головою регіонального хабу є професор Понарін, вища школа економіки, м. Санкт-Петербург. Уважно читаємо його інтерв'ю з приводу дискусії Валдайського Клубу, де виступали також письменник Проханов і экс-міністр фінансів РФ Кудрін.

Цитата, мовою оригіналу: «- Можно ли составить представление о политической повестке страны, исходя из того, что говорилось на заседании клуба? - Если крупными мазками, то это выглядит так: поворот на восток, более тесное сотрудничество с Китаем. Укрепление армии, обещали, что к 2020 году мы ее не узнаем. Образование Евразийского центра с Казахстаном и Белоруссией. На внутреннем плане — обеспечение легитимности власти за счет проведения честных выборов на муниципальном уровне, для начала»⁷.

І ще одна цікава стаття дослідника світових цінностей, в співавторстві: «РФ должна воспользоваться грядущим разочарованием украинского общества в украинском национализме и проевропейском либерализме. Наличие теснейших экономических, социальных и исторических связей между двумя странами, несомненно, будет только

⁶ Див. Пушкар, В., Малишева, О. (2015) *Стратегії трансформації конфліктів. Соціальні ідентичності та їх зв'язок з прикордонними конфліктами*, Галицька видавнича спілка, Львів, ISBN 978-966-1633-99-4.

⁷ Цитата з Понарін, Е. (2013) *Справедливость как конкурентное преимущество*. НИУ ВШЕ в Санкт-Петербурге. Новости Retrieved from <https://spb.hse.ru/news/95274718.html>.

способствовать успеху политики, направленной на восстановление позитивного образа России среди широких слоев украинского населения»⁸.

Замість висновку

Незалежно від нашого ставлення, піетету чи його відсутності, міжнародна мережа WVS оперує визначеною методикою, визнаною в світі. Кожне дослідження припускає можливість перевірки за тією самою, або іншою методикою. Це серйозна робота, і кого вона не влаштовує, хай спробує зробити краще.

Послідовно універсалістський світогляд передбачає, що світ є єдиним. Тоді він не піддається дворівневому поділу на цивілізації, що в свою чергу поділяються на культури. Ми всі люди, а решта не має значення. Виживальники чи самоактуалізатори – яка різниця? Практично, кожний з відомих нам універсалізмів є недостатньо послідовним; він передбачає, що одні спільноти є вищими відносно інших, існує один на всіх світлий ідеал, до якого людство має колективно прагнути. Де в системі універсальних світових цінностей Інглхарта знаходиться намір РФ за будь-яку ціну утримувати Україну в сфері свого впливу, в Євразійському дослідницькому хабі, м.Санкт-Петербург, напевне знають краще.

Протилежністю до універсалізму є культурний релятивізм, що зосереджується на унікальності кожної спільноти. Антропологія і кроскультурна психологія керуються саме цим базовим припущенням. Кожна культура має матеріальну основу, зокрема, харчові ланцюги та інші вбудовані економічні зв'язки.

Україна має достатнє різноманіття - від самодіяльних копачів бурштину і вугілля до знавців високих технологій. Ми маємо знайти спосіб керувати цим різноманіттям, враховуючи і тих, хто досі застряв на цінностях виживання, і тих, хто впевнено перейшов до досягнення або самореалізації.

Посилання

1. Пушкар, В., Славинська, І. (2020) Інтерв'ю в програмі Права людини - понад усе. Українське радіо, Перший канал Retrieved from schedule.nrcu.gov.ua/schedule/play-archive.html?periodItemID=2675610.
2. Inglehart, R. (1997) *Modernization and Postmodernization*, Princeton University Press, 1997.
3. Info Sapiens (2020) *Результати сьомої хвили Світового дослідження цінностей в Україні*. Retrieved from <https://sapiens.com.ua/en/publication-single-page?id=140>.
4. Haerpfer, C., Inglehart, R., Moreno, A., Welzel, C., Kizilova, K., Diez-Medrano J., M. Lagos, P. Norris, E. Ponarin & B. Puranen et al. (eds.). 2020. *World Values Survey: Round Seven - Country-Pooled Datafile*. Madrid, Spain & Vienna, Austria: JD Systems Institute & WWSA Secretariat. doi.org/10.14281/18241.1.
5. Gellner, E. (1997) *Nationalism*. London: Weidenfeld and Nicolson.

⁸ Див. Понарин, Е, Соколов, Б. (2015) Вернуть Украину. Ресентимент и будущая российская «реконкиста» общественного мнения Украины. *Россия в глобальной политике*, №2 Retrieved from <https://globalaffairs.ru/articles/vernut-ukrainu-2/>.

6. Пушкар, В., Малишева, О. (2015) *Стратегії трансформації конфліктів. Соціальні ідентичності та їх зв'язок з прикордонними конфліктами*, Галицька видавнича спілка, Львів, ISBN 978-966-1633-99-4.
7. Понарин, Е. (2013) *Справедливость как конкурентное преимущество*. НИУ ВШЕ в Санкт-Петербурге. Новости Retrieved from <https://spb.hse.ru/news/95274718.html>.
8. Понарин, Е, Соколов, Б. (2015) Вернуть Украину. Ресентимент и будущая российская «реконкиста» общественного мнения Украины. *Россия в глобальной политике*, №2 Retrieved from <https://globalaffairs.ru/articles/vernut-ukrainu-2/>.

Victor Pushkar

Social Transformation Group, Kyiv, Ukraine, pushkarua@gmail.com

On the Ukrainian social landscape: an expert view

Abstract: *The paper considers results of the Seventh Wave of the World Values Survey, the advantages and disadvantages of the method used. Researched and unexplored indicators are analyzed. Conclusions are made on the role of such studies.*

Keywords: survey, values, traditions, secularity, cultural relativism, universality, survival & self-expression values, social transformations